

A szabadság és a rend összeegyeztetése

Az Egyesült Államok különös örököse a brit birodalomnak: annak eszményeit következetesebben, magasabb szinten valósította meg. E hatásról értekezik Russell Kirk mostani könyve.

Két Amerika van. Az egyik az örök mában él, ott csak az van, ami épp most történik. A holnapot úgy képzelik el, mint ha a ma meghosszabbítása lenne, a múlt pedig úgyszólván nem is létezik. Mivel a nemzet története maga szakadással kezdődik, sok amerikai hajlamos úgy gondolkodni magáról, mintha kultúrája a Függetlenségi Nyilatkozattal vette volna kezdetét.

A másik Amerika azonban tudja jól, hogy ez nem így van. Tisztában van vele, hogy kultúrája korántsem önálló. Az amerikai filozófiatörténetben mindig voltak olyan klaszikus kitekintésű konzervatív gondolkodók, mint Henry Adams vagy a XX. századi újhumanisták (Paul Elmer More, Irving Babbitt), akik erős európai kötődéssel rendelkeztek. Ilyenek voltak a déli agráriusoknál is, mint Andrew N. Lytle vagy Allen Tate. Az ő sorukba illeszkedik Russell Kirk is, aki afféle fordított emigráns: noha ízig-vérig amerikai, történelem- és világszemlélete annyira európai, hogy egészen könnyen érthető számunkra.

Russell Kirk eredetileg 1991-ben, most magyarul megjelent műve azt mutatja be, hogy az amerikai kultúra európai, de leginkább brit jellemzőkkel bír. Kirk az Egyesült Államok egyik legjelesebb konzervatív gondolkodója, és ez a művelődéstörténeti írása szerteágazó munkássága voltaképpen lezárásának tekint-

hető: utána már csak posztumusz önéletrajzi műve, a *The Sword of Imagination* (A képzelet kardja) jelent meg.

Egyik legfontosabb munkájával, az 1953-as *Conservative Mind*dal (A konzervatív tudat, melynek cseh fordítását 2000-ben a prágai parlamentben mutatták be) Kirk egy csapásra országos hírnévre tett szert hazájában, és elindította a II. világháború utáni amerikai konzervatív reneszánszt, amely utóbb kormányzati-világpolitikai tényezővé vált. Bravúros okfejtésében az amerikai és a brit konzervatív gondolkodást mint egységes hagyományt mutatja be.

1974-ben adta ki a *Roots of American Order* (Az amerikai rend gyökerei) című művét. Az ugyancsak fordítás után kiáltó munkájában, immár nem esszéisztikusan, hanem kiértelt történelemfilozófiai okfejtéssel tárja fel az Egyesült Államoknak az európai civilizációhoz való elválaszthatatlan kötődését. Kifejti, hogy mindazon tényezők, amelyek Amerikát a nyugati művelődés hegemon erejévé tették, az európai kultúrkörből erednek. E tényezőket szimbolikusan négy városra, négy pillérré: Jeruzsálemre, Athénra, Rómára és Londonra vezeti vissza.

Jeruzsálem a hit fővárosa. Innen ered a nyugati kultúra alapját képező kereszténység, valamint annak előzménye, a zsidó vallás. Ez utóbbi a bibliai törvényfogalommal és a zsidó kiválasztottságtudattal tűnt ki, amely az Amerikát benépesítő puritánok azonosságtudatát is meghatározta.

Athén a nyugati gondolkodás bölcsője. Innen erednek a bölcsélet, a művelődés mindazon eszményei, amelyek a nyugati civilizációt nagyá tették: a paideia (az emberi lélek formálása) és a dikaiosüné (az igazságosság mint az állam célja). Athén és Jeruzsálem együtt alapozták meg a nyugati etikai gondolkodást.

Róma a nyugati típusú birodalmak mindenkori előképe. Egyszerre példázta a magas fokú társadalomszervezést és a birodalmi méretekben megvalósuló professzionális hatalomgyakorlást. Emellett Róma nagy átmentő is: a görög kultúra továbbélője. Kirk meglátása szerint, miként Róma az antik művelődés kiteljesítője, úgy az Egyesült Államok a nyugati kultúrkörben tölt be hasonló szerepet. Különleges feladata, amelyben eddig páratlanul sikeres volt: a szabadság és a rend igényének összeegyeztetése.

London pedig a brit kultúra szimbóluma. Nagy-Britannia a XX. század közepéig világbirodalom volt. Világszerte

Russell Kirk: Amerika brit kultúrája

Fordította: Pásztor Péter

MMA Kiadó, Budapest, 2020, 160 oldal

elterjesztette az angol gondolkodást és nyelvet, ami nélkül a gyors amerikai térhódítás elképzelhetetlen lett volna. A brit civilizációs törekvések átalakították a világot, az Egyesült Államok azonban különös örököse a brit birodalomnak: annak eszményeit következetesebben, magasabb szinten valósította meg. E hatásról értekezik Kirk mostani könyve, amely a *Roots of American Order* kivonatának is tekinthető.

Kirk szerint az amerikai kultúra öt brit pilléren nyugszik. Először is a tömör és markáns angol nyelv a bárdatlanságból világhódító magascivilizációt csinált. Az angol nyelvű irodalom közös kultúrkinccse az egész angolszász világnak. Az anyaország hatása persze sokáig egyoldalúan érvényesült, ám a XIX. századtól kezdve, az amerikai szépirodalom elfogadásával fokozatosan kialakult egyfajta kölcsönösség. A nyelvhasználat mindig utal a gondolkodásmódra is. Az angol nyelv tömör, logikus, puritán, ezért az angol nyelven művelt irodalom és filozófia is ennek megfelelő.

A második pillér a common law és a törvény uralma (rule of law). A nyugati civilizáció alapvetően kétféle jogrendet ismer. A kontinentális rendszerek a jogbiztonságot helyezik előtérbe, míg az angolszász a rule of law elvét. Az utóbbi szemlélet gyakorlatias: távol áll tőle az absztrakció, jogesetekben gondolkodik. A common law rendszere

Kultúrát nem lehet akaratlagosan teremteni, de lehet új életre kelteni

a szokásokat és a precedenseket szem előtt tartva szervesen fejlődött ki a brit szigeteken, és terjedt el az Egyesült Államokban éppúgy, mint a Brit Nemzetközösség többi országában. Az esetjog a méltányosnak és indokoltnak tartott jogszokások bírói értelmezésén alapul. A bírók mindmáig a korábbi ítéletek tárházára hagyatkozva hozzák meg döntéseiket.

Kirk a harmadik pillérnek a képviseleti és az önkormányzás elvét tartja. Rámutat, igazán sikeresen működő képviseleti kormányzás ritkán fordult elő a történelemben, és ha mégis, akkor az gondos ápolásra szorul. Jelenlegi amerikai formája a brit kormányzati és politikai tapasztalatokon alapul. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a közügyeket képviselők (hivatásos politikusok) intézik a polgárok sokasága helyett. Képviseleti kormányzás nem létezett az ókorban, még a gondolata sem merült föl. Kirk hozzáteszi: a görög és római városállamokban az számított szabad kormányzásnak, amikor a város polgárai – vagy legalábbis közülük a fontosabbak – egybegyűltek valamely fórumon, és mint egyének vitatták meg a közügyeket, adták le szavazataikat a döntéshozatalkor. Sem a köztársasági, sem a császári Róma nem tett arra kísérletet, hogy a távoli provinciákat vagy akárcsak Itáliát képviseltesse.

Az amerikai függetlenségi háború kirobbanása maga is a képviselet elvének megsértéséhez köthető. A brit alkotmányról és annak amerikai alkalmazásáról kialakított eltérő nézetek vezettek először forradalomhoz, majd a függetlenségi háborúhoz. A gyarmati vezetők többsége ugyanis úgy vélte, nem tartoznak teljességgel a brit parlament fennhatósága alá. Elismerték a brit felséget, de úgy vélték, nekik megvannak a saját parlamentjeik, gyarmatgyűléseik, törvényhozásaik. Ezekbe az amerikaiak küldhettek képviselőket, míg a westminsteri parlamentbe nem,

RUSSELL KIRK 1962-BEN
FOTÓ: WIKIMEDIA COMMONS/RUSSELL KIRK PRESS

és ez ellentmondásban volt jelszavukkal: „Nincs adó képviselő nélkül!”

A negyedik pilléreként Kirk az ókori bölcséleten és a keresztény tanításon alapuló erkölcsöt és szellemiséget taglalja. Tocqueville *Az amerikai demokrácia* című művében egyedülállóan sikeresnek találta az amerikai köztársaságot. Szembeállította a többi ókori, illetve újkori demokráciával, amelyek idővel romlásba dőltek. Megállapította, hogy az USA jobban funkcionál a kortárs megoldásoknál is. Mi lehet

Az öröklött kultúra iránti szeretet van olyan erős, hogy kivesse magából ellenségei irigységét és gyűlöletét

a magyarázat? – tette föl a kérdést a francia arisztokrata gondolkodó, akit Kirk a *Conservative Mind*ban tiszteletbeli angolszászává avat. Talán a körülmények? Az Egyesült Államok földrajzi viszonyai, természetes erőforrásai és egyenlő társadalmi feltételei? Dél-Amerika és francia Kanada ugyanilyen szerencsés feltételek között nem ért el ilyen sikereket.

Tocqueville végül arra jut, hogy részben a törvények, de sokkal inkább az ott élő nép erkölcsi, szokásai és hagyományai (mores and minds). „A múltban, a jelenben, az egész földkerekség valamennyi kultúrájában az erkölcsök, vagyis a hagyományok, szokások, az emberi állapot szemlélete, az erkölcsi elvek, mind a vallásos hitben gyökereznek. Ez akkor is igaz, ha az adott kultúrában sokan nem tartják már a vallásukat, nem kötődnek régi hitvallásukhoz; a szokás és a hagyomány mégis olyan, a mindennapokban érvényesülő gyakorlatok, hogy a férfiak kinyitják az ajtót a hölgyeknek, jóllehet megesküdtek, fittyet hányanak az udvariassági szabályokra; fiúkként sem lopnak, mert »apu azt mondta, nem szabad«, holott soha nem jártak hittanra; a nők pedig bőkezűen jótékonykodnak, habár soha nem hallottak az aranyszabályról vagy Szent Pál intelmeiről.

Az erkölcsi szokások tehát csökevényesen vagy felszínesen fennmaradhatnak még akkor is, ha a kultúra eredetét képező kultusz elhal is” – fogalmaz Kirk. E Tocqueville-től származó felismerés az egész amerikai konzervatív gondolkodás számára fontos belátásnak bizonyult.

Kirk ötödik pillére a brit oktatási rendszer hagyománya. Az amerikai oktatási rendszer brit mintára alakult ki, különösen az elit utánpótlását biztosító egyetemeken. Kirk szövé teszi, hogy az amerikai egyetemeken a szellemi hanyatlás már a hidegháború alatt megindult. A multikulturalizmus ideológiája áthatja a politikát, az oktatást, a közigazgatást és a nagyvállalatokat is. Mindennek köszönhetően már generációk nőttek fel a klasszikus műveltséget mellőzve. „A kultúra 20. századi őrzőinek el kell utasítania az olyan osztályokat, mint a multikulturalizmus ideológiája, amely nem tesz mást, mint parányi etnikai hiúságokat legyezget” – fogalmaz a szerző. A multikulturalizmust az irigység és a gyűlölet hajtja – teszi hozzá. A multikulturalisták megvetik az angolszász kultúra teljesítményeit, és azt a mítoszt akarják terjeszteni, hogy minden jó Afrikából és Ázsiából ered. Pedig szellemileg a multikulturalizmus rendkívül gyenge lábakon áll. Az ideológusok tekintélye kizárólag politikai manipulációból fakad: abból az állításukból, hogy ők Amerika „kisebbségei” nevében emelik fel a szavukat. Kihátrálnak az emberek érzélgősségét, akik ki akarnak engesztelni ezeket a kisebbségeket, eleget téve minden igényüknek. Igen ám, de az, amit rajongó ideológusok általában követelnek, árt azoknak is, akiket állítólag képviselnek, és persze mindenki másnak is.

Kultúrát nem lehet akaratlagosan teremteni, vonja le a következtetést Russell Kirk, mert a kultúrák teofániák, kultuszok nyomán bontakoznak ki. Lehetséges azonban kultúrát új életre kelteni. „Ha az amerikaiakat akarjuk új életre kelteni, akkor először a gyökereket kell megöntöznünk.” Kirk – Arnold Toynbee-ra hivatkozva – felidézi: a kultúrák és a civilizációk a kihívás és a válasz folyamatában bontakoznak ki, és emelkednek fel. A kihívás a kultúrát veszélybe sodorhatja: fizikailag megsemmisítheti, illetve az meg is adhatja magát. Ám ha legyűri a kihívást, akkor akár meg is erősödhet. „A multikulturalizmus kihívására – írja Kirk – azonban a bevett amerikai kultúra a maga brit gyökereivel feltehetőleg serény és meglevenítő választ tud adni. Az öröklött kultúra iránti szeretet van olyan erős, hogy kivesse magából ellenségei irigységét és gyűlöletét.”